

L'ESPACIU AGRARIU EN CISTIerna

Jesús Fernández Reyero

ENTAMU

En Cistierna, asitiada a la vera del ríu Esla y nel lladral de Peñacorada (1.800 m.), les tradiciones de la llabranza y el ganáu remóntense a la dómina prerromana, pues los restos alcontraos asina nos lo confirmen.

La fastera de Cistierna, a caballu ente los montes de Riaño, de pastos mui verdes, y una ribera de terrenos perbonos, caltién les tradiciones llabradores y ganaderes hasta últimos del sieglu XIX cuando esti sistema económicu s'entremez colos llabores industriales, les mines y el ferrocarril que dieron vida nueva a la fastera.

Depués de la reconversión industrial d'estos años caberos la ciudá ye'l centru de servicios d'una zona mui amplia de los pueblos de la rodiada.

La casa llabradora

La *casa* que se describe darréu tien dos plantes. Tamién podíen ser d'una planta, pero la gran mayoría yeren de dos, quicia-bes pola mor de tar asitiaes no que denominaríamos güei cascu urbanu.

Esta casa tenía nel pisu d'abaxo la cocina como llugar más grande y principal, pa dar acoyida a una familia de muncha xente. Una puerta de la cocina daba pa la despensa, onde una trapa en suelu daba pasu pa la bodega. Equí yera onde s'almacenaben les patates, un duernu col sal pa la matanza, l'arcón onde se guardaba'l samartín, botelles, garrafones, etc. Nesta mesma planta había tamién un cuartu onde se metíen los aperios y los preseos pa iguar la comida pa los animales. El portal yera grande: colgábase nél el gochu d'unos ganchos espetaos en techu aserenándolu ellí unos díes después de matalu. Pel branu asitiábense sacos de trigo, etc.

Debaxo la escalera taba l'arca col pan, que s'amasaba en tandes de catorce o quince fogaces.

Nel pisu d'arriba taben los cuartos de dormir y tamién un comedor usáu poques veces. Dende esti pisu pasábase per una puerta pal payar, pero namás que pa pañar yerba y baxalo en cestos pa la cuadra.

Polo que se refier al cuartu bañu, y hasta que se fexo tola rede del alcantarielláu, un pozu negru yera'l llugar onde se depositaba tola materia orgánica.

Otru espaciu de la casa tradicional ye la cuadra pa les vaques. Enriba d'ella taba'l payar y nesti podemos falar de dos planos: la paya debaxo y enriba la yerba. Pa esmesalo y llevalo hasta'l caxón d'u cayía pal peselbre emplegábase un *garabito* y el nome que se-y da a esti llabor ye *pelar* la yerba. Dientro la cuadra estremábase la cubil, un espaciu acotáu pa los gochos.

L'otru gran espaciu de la casa ye'l *corral*, estremándose nél los siguientes espacios: ún p'amontonar el cuchu, bien cercáu; otu p'amontonar la lleña; nun requexu taba'l gallineru y n'otru posábase'l carbón d'*eslam*, una pastia prieto que quedaba después de llavar el carbón (un carru d'*eslam* sirvió venía a costar unes cinco pesetes antiguamente).

El payar prullongábase nun tendeyón, un espaciu cubiertu y del altor del payar, que valía pa guardar el carru o los carros (podía haber

ún que se mandaba namás pal cuchu) y tamién los preseos de la yerba.

Pa lo cabero, un requexu reservábase pa un bancu de carpinteru con tola ferramienta necesario pa iguar los aperios: llimes, zueles... y lo mesmo s'iguaba un diente d'un garabatu que se cortaben los tarucos pa les madreñes. Un paisanu curiosu siempre guarda tamién en corral vigues y maderos cortaos nel fayéu y un montón de piedra de la cantera.

Los praos

Los praos son los terrenos que se dexen a yerba, caún d'ellos estremáu per un nome: Los Hondonales, La Güerta los Chopos...

Los praos namái dan yerba y el ciclu añal dixebrábase en tres tiempos: el primeru yera'l denomáu *primer pelo* (la primer yerba que se segaba, yá medrao, a primeros de xunu); la segunda siega yera *la otoñada* (ente setiembre y ochobre); el tercer ciclu yera pa pastiar les vaques y llegaba hasta payares, quedando tol iviernu, con nevaes grandísimes, tol ganáu na cuadra.

A lo llargo del iviernu cuchábense los praos. Primero separtaben montones pequeños que diben espardiéndose depués col forcáu pel prau; llueu igualábase cola *rastría*, de madera pa los praos y de fierro pa otres tierres.

La yerba crecía tola primavera hasta'l *primer pelo*. Nesti mediu tiempu mirábase muncho pol riego, que se solucionaba con una canal que baxaba paralela al ríu Esla y, nun planu más altu, dexando a la izquierda la villa y a la derecha tol valle pa regar: un sistema de *presas* y regueros repartía n'abondancia l'agua ente les tierres.

Como yá se dixo¹ al falar de los trabayos de la yerba, el riego repartíase por díes, coles sos nueches, ente los distintos pueblos de la ribera que necesitaben l'agua. Cistierna tenía turnos de tres díes,

¹ Cfr. CULTURES 7 (1997): 367 y ss.

porque'l repartu yera proporcional a la estensión de praos y güertes. Ente los paisanos siguiáse'l mesmu repartu proporcional: según la cantidá de tierras que se tuvieren, de más hores de riego podía disponese, algamando les venticuatro namás qu'un propietariu. Nos díes del riego podía vese a cualquier hora del día o de la nueche a un paisanu cola fesoria y el calzáu moyao diendo o viniendo de les sos tierras porque-y tocaba la vez.

La canal tenía tamién otros usos non tan direutamente venceyaos col riego: col bon tiempu yera corriente ver a les muyeres llavando baldes de ropa blanco que depués poníen al verde y al sol pa secalo.

Y tamién valía d'espardimientu pa bañase los niños del pueblu, anque safándose siempre del peligru que suponía'l vixilante, que sobre too nos díes de regar andaba mui al tantu.

Los güertos

El güertu ye un terrenín zarráu onde se semen cenahories, patates, llechugues, vaines, acelgues, berces pal ganáu y pa casa... Polo xeneral tán cerca la casa y de la canal, porque'l que tenía'l güertu separtáu tenía que regar a calderaos.

Otres superficies agraries

Los otros terrenos que se llabraben yeren les güertes, más grandes y zarraes con sebe, de terrén bono de regadío. Semábense nelles vaines, árboles de fruta, forraxe...

Dalgunes estremábense con un nome propiu, asina La Matalera, La Cruz, Aguasalio, El Tiñal, Vegarribero, Vegabarrío... Yeren tierras grandes que s'echaben a trigu, cebada, alcacer, garbanzos, *muelas* (fabes menudes) y podíen tar en cualquier tipu de terrén, alto, secano... Lo de mayor calidá echábase a trigu que, bien cardao, delles veces tumbábalu la tuena.

Hai que destacar el prau onde se facía la trilla pel branu: *la era*. Iguábase segándolu muncho llimpiando con *rastrones* la yerba y tando encharcáu, pa poder depués barrer bien el granu de la trilla.

Los caminos

Los caminos yeren les vías pa llegar a tierras y praos. Güei son calles que lleven el nome del camín que fueron: Calle de las Eras, de la Cruz... Onde nun s'urbanizó siguen denominándose tradicionalmente: El Camino del Molino.

La so conservación nun mandaba malapenes trabayu. Si una nube lu estrozaba, el propietariu más afectáu yera l'encargáu de la igua.

Cierros y accesos

Nos pasos dende'l camín hasta les tierras nun había formes especiales de zarru, porque una portellera o unes angaríes abastaben pa dexar pasu al carru o al ganáu. N'otros llugares, dependiendo del so asitiamientu, nun había nada, sobre too a la vera'l ríu; yeren praos abiertos.

Otres veces separtábase con muñones, espineres, fileres de matu o sebe. Sicasí, dos eres cabeceres podíen separtase con alambra d'espín.

El monte

El monte suministraba lleña a la casa, sobre manera madera de roble y d'urcies, abondando estes últimes. El monte tenía un guardia que cuidaba les plantes *de pie* porque se prohibía la so corta. Lo que sí se podía tronzar yeren les cañes de los carbayos yá medraos.

Hai años, Peñacorada yera monte pelao. Una concesión mandó repoblar a pinos nel lladral del sur torgando'l pasu a les oveyes que pastiaben ellí y esto dio llugar a bien de discutinios nel so tiempu.

La vecería

Los rebaños de vaques cuidábenlos los vecinos per vez, en turnu diariu y temporal, de mayu a setiembre, col bon tiempu. La *vecería* componíenla les vaques que nun se destinaben pa trabayar.

Cuando había un pastor al cargu de la vecería pagábase-y y dábbase-y de comer tantos díes como vaques llevare pa pastorar. Tamién se-y daba la comida al ayudante si lu llevaba. Hasta podía acercáse-yos la comida a onde la vecería.

De los rebaños d'oveyes tamién s'encargaba un pastor, acompañándolu polo xeneral l'amu d'un de los rebaños.

Nos pueblos d'alredor yera un vecín l'encargáu de la vecera, mesmo la de vaques que la d'oveyes.

Nun hai per esta fastera cabañes con una arquitectura especial. En monte denomábase *la choza* a una caseta o cubil onde dormía'l pastor y un corral onde zarraben el ganáu pela nueche.